

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

«ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ»

**4^ο ΕΞΑΜΗΝΟ
ΑΤΟΜΙΚΑ Κ' ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ
Α.Μ. 1340200500055**

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ:

Κος Α. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Κος ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

**ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ: 2006-2007
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2007
ΑΘΗΝΑ**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΣΕΛ. 3
ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ	ΣΕΛ. 5
ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ	ΣΕΛ. 6
ΕΝΑΡΞΗ- ΛΗΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ	ΣΕΛ. 7
NASCITURUS	ΣΕΛ. 10
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ	ΣΕΛ. 12
ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ	ΣΕΛ. 14
ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ	ΣΕΛ. 19
ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ	ΣΕΛ. 21
ΕΠΙΛΟΓΟΣ- SUMMARY	ΣΕΛ. 23
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	ΣΕΛ. 26
ΠΗΓΕΣ	ΣΕΛ. 27

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Συνήθως, μιλώντας για νομικό πολιτισμό, εστιάζουμε το ενδιαφέρον στη σωστή περιφρούρηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Μεταξύ αυτών, αναμφισβήτητα κυρίαρχη θέση έχει το δικαίωμα της ζωής που είναι η προϋπόθεση για όλα τα υπόλοιπα δικαιώματα. Το δικαίωμα της ζωής είναι ... Στον άνθρωπο η προστασία του γίνεται ακόμα πιο αναγκαία από το ανέκκλητο της απώλειας της ζωής. Πρόκειται για απόλυτο, αναπαλλοτρίωτο και προσωποπαγές δικαίωμα κάθε ανθρώπου.

Αξιοσημείωτο είναι ότι ο 20^{ος} αιώνας, αιώνας δημιουργίας του κοινωνικού κράτους, παρήγαγε τους φονικότερους πολέμους στην ανθρώπινη ιστορία. Ποτέ πριν καθεστώτα κρατών (εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς του Χίτλερ και τα κομμουνιστικά καθεστώτα του Στάλιν και του Πολ Ποτ) δεν είχαν αναπτύξει τέτοια και τόση ανθρωποκτόνο δραστηριότητα. Δεν είναι, λοιπόν, περίεργο, ότι ενώ τα συντάγματα του τέλους του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα δεν θεωρούσαν συνήθως αναγκαίο να εγγυηθούν την ανθρώπινη ζωή έναντι της κρατικής απειλής, η πείρα του αιώνα μας οδήγησε στην κατοχύρωση του δικαιώματος της ζωής σε επανειλημμένες διεθνείς διακηρύξεις και συμβάσεις. Έτσι, κατά την Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948 (άρθρο 3), "έκαστος έχει δικαίωμα ζωής". Διεξοδικότερη είναι η κατοχύρωση στο Διεθνές Σύμφωνο του ΟΗΕ 1966 (άρθρο 6), που όμως δεν έχει υπογραφεί ακόμα από την Ελλάδα.

Το δικαίωμα της ζωής κατοχυρώθηκε μετά τον πόλεμο και σε διάφορα συντάγματα (αρ. 2 § 2 εδ. 1 γερμ. συντ, αρ. 24 κ'19 § 4 πορτογ. συντ. κτλ). Το Σύνταγμα που ισχύει αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα κατοχυρώνει και προστατεύει την ανθρώπινη ζωή, αν και στο κέντρο της σχετικής διατάξεως (αρ. 5 § 2), βρίσκεται όχι τόσο η εγγύηση του δικαιώματος ζωής καθ' εαυτήν, όσο η κατοχύρωση του πανανθρώπινου χαρακτήρα του και η ίση προστασία ημεδαπών- αλλοδαπών, ομογενών- αλλογενών, ομοφύλων- αλλοφύλων, ομόθρησκων-

αλλόθρησκων, ομοφρονούντων- αντιφρονούντων. "Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο." Η διάταξη αυτή δεν υπόκειται σε αναστολή κατά το άρθρο 48 § 1 του Συντάγματος ούτε σε αναθεώρηση κατά το αρ. 110 § 1 Σ.

Το δικαίωμα της ζωής είναι "μητρικό", αφού αποτελεί, όπως προαναφέρθηκε, την προϋπόθεση όλων των άλλων δικαιωμάτων, αποτελεί πρωταρχικό, κοινωνικό, ανθρώπινο δικαίωμα. Το δικαίωμα στη ζωή αφορά την ίδια την επιβίωση, την υπόσταση του ανθρώπου. Είναι, επομένως, δικαίωμα υπόστασης, κοινωνικό δικαίωμα με τη στενή έννοια του όρου.

Θα ήταν ωστόσο λάθος να θεωρηθεί ότι το δικαίωμα της ζωής είναι τυπικά ανώτερο από τα άλλα δικαιώματα που κατοχυρώνονται. Δεν υπάρχουν αντισυνταγματικές διατάξεις του συντάγματος ούτε διατάξεις με αυξημένη ισχύ. Εφόσον λοιπόν τα δικαιώματα κατοχυρώνονται από το ίδιο συνταγματικό κείμενο έχουν όλοι την ίδια προστασία, είναι ίσα μεταξύ τους.

Η προστασία του δικαιώματος στη ζωή είναι απόλυτη. Πρέπει να επισημανθεί ότι το χαρακτηριστικό αυτό δεν κάμπτεται από το αρ. 307 Π.Κ., τη λεγόμενη διάταξη "του καλού Σαμαρίτη". Σε καμία περίπτωση δεν έχουμε κάμψη του απόλυτου χαρακτήρα της ζωής, καθώς η υποχρέωση λύτρωσης του άλλου τελεί υπό την προϋπόθεση της μη θέσης σε κίνδυνο της ζωής του υποκειμένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Σκόπιμο είναι να εξεταστούν οι **χαρακτήρες του δικαιώματος της ζωής (προστατευτικός, αμυντικός, διασφαλιστικός)**. Το γράμμα και το πνεύμα του **Συντάγματος επιβάλλουν τον προστατευτικό χαρακτήρα του δικαιώματος**. Το κράτος οφείλει να λάβει μέτρα για την **διασφάλισή του**. Αυτό αφορά και τις τρεις (3) εξουσίες (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική).

Δεκτός γίνεται και ο **αμυντικός χαρακτήρας της ζωής**. Το κράτος είναι **υποχρεωμένο να προστατεύει την ανθρώπινη ζωή, πάντα όμως στο μέτρο που δεν επεμβαίνει προσβάλλοντάς την**. Το προστατευόμενο από την διάταξη του αρ. 5 § 2Σ δικαίωμα ζωής ανήκει στον **status negatives** του προσώπου. Το αμυντικό αυτό περιεχόμενο κατά του κράτους αφορά κυρίως **αποχή από πράξεις αφαίρεσης της ζωής εκ μέρους οργάνων του κράτους ή και παράλειψη λύτρωσης αυτής**. Το κράτος υποχρεούται **συνταγματικά να τηρήσει μια εύθραυστη ισορροπία προστασίας της ζωής αλλά μη επέμβασης σε αυτή**.

Δεν είναι **ξεκάθαρη η θέση σχετικά με το διασφαλιστικό χαρακτήρα του δικαιώματος**. Το βέβαιο είναι ότι το κράτος οφείλει να **παρέχει τα ελάχιστα απαραίτητα για τη διασφάλιση της ανθρώπινης ζωής**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

(αρ. 2 § 1, αρ. 5 § 2)

Τα άρθρα αυτά αποτελούν την κορωνίδα των συνταγματικών διατάξεων που αναφέρονται στην προστασία της ανθρώπινης ζωής (φυσικής υπόστασης- τιμής- αξιοπρέπειας).

Με το αρ. 2 § 1 Σ καθιερώθηκε, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, η υποχρέωση σεβασμού και προστασίας της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Ως αξιοπρέπεια του ανθρώπου νοείται ο,τιδήποτε αποτελεί περιεχόμενο της προσωπικότητάς του. Η ανθρώπινη αξία αναμφισβήτητα συνδέεται άρρηκτα με την ανθρώπινη ζωή εξασφαλίζοντας έτσι την ποιοτική της κατοχύρωση.

Παραδείγματα παραβίασεως της αξιοπρέπειας του ανθρώπου είναι: η απαγωγή, η αναγκαστική εργασία, η δουλεία, η εξορία, η γενοκτονία, η υποχρέωση αλλαγής ονόματος με πολιτειακή πράξη.

Όσον αφορά το αρ. 5 § 2 Σ, το Σύνταγμα δεν αναγνωρίζει, όχι ρητά τουλάχιστον, την ανθρώπινη ζωή.

Πέραν του γενικότερου πνεύματος του συντάγματος το οποίο δείχνει απεριόριστο σεβασμό στην ανθρώπινη ζωή, το ότι ο συντακτικός νομοθέτης στη βασική αυτή διάταξη ρίχνει το βάρος στην αποτροπή των διακρίσεων σε καμία περίπτωση δε σημαίνει ότι δεν αναγνωρίζει το ίδιο το δικαίωμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΕΝΑΡΞΗ - ΛΗΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΖΩΗΣ

Η οριοθέτηση της ανθρώπινης ζωής δε συμπίπτει για όλους τους κλάδους του δικαίου. Άλλοτε τοποθετεί την έναρξη της ανθρώπινης ζωής το αστικό δίκαιο, άλλοτε το ποινικό. Αυτό, βέβαια, συμβαίνει γιατί οι δυο κλάδοι έχουν διαφορετικούς στόχους και προτεραιότητες.

ΕΝΑΡΞΗ

Ο συντακτικός νομοθέτης στη βασική διάταξη του αρ. 5 § 2, δεν οριοθετεί την έναρξη της ανθρώπινης ζωής. Κι αυτό, γιατί ο ρόλος του συντάγματος είναι να καθορίσει τη λειτουργία της έννομης τάξης. Κατά το αστικό δίκαιο, "το πρόσωπο αρχίζει να υπάρχει όταν γεννηθεί ζωντανό" (αρ.35 Α.Κ.). Το αστικό δίκαιο, λοιπόν, εξαρτά την έναρξη της ζωής αποκλειστικά από τον όρο ότι το πρόσωπο θα γεννηθεί ζωντανό, χωρίς να δίνει περαιτέρω διευκρινήσεις. Η οριοθέτηση αυτή του αστικού δικαίου, φαίνεται να καλύπτει τις σχέσεις και τις απαιτήσεις αυτού του κλάδου. Ο ποινικός, όμως, τομέας του δικαίου, κινείται με μεγαλύτερη επάρκεια.

Αφορμή για τη διαφορετική αντιμετώπιση της οριοθέτησης του δικαιώματος της ζωής από το Ποινικό δίκαιο έδωσε το αρ. 303 Π.Κ., σύμφωνα με το οποίο ανθρωποκτονία μπορεί να τελεστεί και κατά τη διάρκεια του τοκετού. ("Μητέρα που με πρόθεση σκότωσε το παιδί της κατά τον τοκετό ή μετά τον τοκετό, ..."). Κατά μια άποψη (Binding, Χωραφάς κ.α.), ο τοκετός (και σύγχρονα η ανθρώπινη ζωή) αρχίζει με την έξοδο έστω και μέρους του σώματος του νεογνού από το μητρικό σώμα¹. Κατά μια άλλη άποψη, που είναι η περισσότερο κρατούσα (Γάφος,

¹ Εφημερίο Λάρισης, 60/1978, Ποινικά Χρονικά 1978 σελ. 737

Μπουρόπουλος, Φιλιππίδης), η ζωή αρχίζει από τη στιγμή που αρχίζουν οι ωδίνες του τοκετού που ωθούν την έξοδο του εμβρύου από την μητρική κοιλία. Την άποψη αυτή δέχεται και η νομολογία του Γερμανικού Ακυρωτικού. Κατά την άποψη, όμως, του Ανδρουλάκη², επειδή οι ωδίνες μπορεί να διακοπούν, με αποτέλεσμα ο τοκετός να μετατεθεί για πολλές ημέρες, αλλά και ο τοκετός μπορεί να αρχίσει με άλλα συμπτώματα (π.χ. ανώδυνη ρήξη θυλακίου), πιο ορθό είναι να δεχθούμε ότι ο τοκετός (και η ανθρώπινη ζωή), αρχίζει από τη στιγμή που θα θέτει σε κίνηση η φυσική εκείνη αλληλουχία των φάσεων που κατά τη μαιευτική επιστήμη, οδηγεί αδιάλειπτα στην ολοκλήρωση της γέννησης. Πρακτικά, δηλαδή, από τη στιγμή που η μέλλουσα μητέρα πρέπει να μείνει στο μαιευτήριο.

ΛΗΞΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Κατά τον κλασικό ορισμό του θανάτου, η χρονική στιγμή του ήταν η διακοπή της αναπνοής και της λειτουργίας της καρδιάς. Επειδή, όμως, οι παραπάνω λειτουργίες μπορούν να επανέλθουν με νέες ιατρικές μεθόδους, ιατρική επιτροπή στο Πανεπιστήμιο του Harvard το 1968, πρότεινε το κριτήριο του εγκεφαλικού θανάτου, σύμφωνα με το οποίο ορίζει την αμετάκλητη παύση της λειτουργίας του εγκεφάλου ως σημείο θανάτου. Όπως ορίζει τον θάνατο ο Ν. Ανδρουλάκης³, ο θάνατος επέρχεται όταν έχει σταματήσει αμετάκλητα η λειτουργία της αναπνοής και η κυκλοφορία του αίματος ή όταν διατηρούνται, μεν, τεχνητά οι παραπάνω λειτουργίες, έχει, όμως, ανακοπεί αμετάκλητα η λειτουργία του εγκεφάλου. Δηλαδή, δεν έχει επέλθει ο θάνατος όταν λειτουργούν αυτοδύναμα οι πνεύμονες και η καρδιά αλλά έπαυσαν τα εγκεφαλικά κύματα.

² βλ. Ν. Ανδρουλάκης, «Ποινικόν Δίκαιον-Ειδικόν Μέρος», σελ. 22

³ βλ. Ν. Ανδρουλάκης, «Ποινικόν Δίκαιον – Ειδικό μέρος», σελ. 24 επ

Η Ελληνική νομικά επιστήμη, ταλαντευόμενη ανάμεσα στα δύο κριτήρια δεν απορρίπτει κανένα. Υιοθετεί ένα συνδυασμό τους, απαιτώντας και καρδιακό και εγκεφαλικό θάνατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

NASCITURUS

Το έννομο αγαθό που προστατεύει το εξεταζόμενο δικαίωμα είναι η ανθρώπινη ζωή. Το Σύνταγμα ήδη από την διατύπωση της σχετικής διατάξεως ("Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια ...") έχει υπ' όψη του κυρίως πλήρη και αυτοτελή πρόσωπα. Ο κυοφορούμενος (*nasciturus*) δεν είναι ούτε το ένα ούτε το άλλο. Το ελληνικό δίκαιο όμως πάντοτε προστάτευε τον κυοφορούμενο (αρ. 304 ΠΚ, 36 υ'1711 ΑΚ), ώστε θα ήταν άτοπος ο ισχυρισμός ότι το κατοχυρωμένο στο Σύνταγμα δικαίωμα ζωής δεν τον αφορά.

Η ζωή του *nasciturus* είναι μέχρι τον τοκετό άρρηκτος συνδεδεμένη με την ζωή και υγεία της εγκύου. Δεν είναι λοιπόν δυνατή χωρίς σταθμίσεις και αξιολογήσεις η προστασία της μιας ή της άλλης ζωής. Σημασία έχει επίσης ο παράγοντας του χρόνου, αφού μέσα στον χρόνο της εγκυμοσύνης το απλό έμβρυο μετουσιώνεται σε άνθρωπο.

Ο Έλληνας νομοθέτης, ήδη πριν την ψήφιση του ισχύοντος συντάγματος είχε επιτρέψει την τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης (άμβλωση, τεχνητή έκτρωση) για ιατρικούς λόγους και υπό ορισμένες αντικειμενικές και χρονικές προϋποθέσεις (αρ. 304 § 4 ΠΚ «Τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης»). Με βάση τον νόμο 1906/86, ο οποίος επιτρέπει την τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης ελεύθερα τις 12 πρώτες εβδομάδες. Σύμφωνα με τα άρθρα 1-5 του παραπάνω νόμου, η αποποινικοποίηση και όχι η νομιμοποίηση της έκτρωσης είναι πλέον πραγματικότητα.

Η διαφορά είναι πολύ σημαντική και έγκνεται στο γεγονός ότι με τον όρο "αποποινικοποίηση" το δίκαιο δέχεται ότι η άμβλωση ήταν πάντα και θεωρείται ακόμα έγκλημα κατά της ζωής, απλώς αίρεται το αξιόποινό της. Εξακολουθεί δηλαδή να είναι άδικη πράξη αλλά δεν τιμωρείται.

Κατά τις διατάξεις του 304 Π.Κ., στις 12 πρώτες εβδομάδες της κίνησης επιτρέπεται ελεύθερα η τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης με συναίνεση της εγκύου, από ειδικό γιατρό σε οργανωμένο νοσηλευτήριο χωρίς ανάγκη πληρώσεως άλλων προϋποθέσεων.

Στις περιπτώσεις κινδύνου της ζωής ή της (σωματικής-ψυχικής) υγείας της εγκύου ο νομοθέτης αποδέχεται και ρυθμίζει μια κατάσταση ανάγκης. Παρόμοιες είναι βασικά οι περιπτώσεις τεχνητής διακοπής της εγκυμοσύνης ύστερα από βιασμό, κατάχρηση, αποπλάνηση ή αιμομιξία, με την διαφορά βέβαια ότι το απειλούμενο έννομο αγαθό δεν είναι η ζωή ή υγεία της εγκύου, αλλά το κοινωνικώς απρόσφορο της συμπεριφοράς που οδήγησε στη σύλληψη και που βαρύνεται με τέτοια κοινωνικά ηθική απαξία, ώστε να επιτρέπει την απάλειψη των συνεπειών της. Στην περίπτωση πάντως της θανάτωσης εμβρύων με σοβαρές ανωμαλίες ο νομοθέτης προσεγγίζει επικίνδυνα την περιοχή συνταγματικά απαγορευμένης ευγονικής πολιτικής. Το σύνορο καλείται να χαράξει η νομοθετική απαίτηση "σοβαρότητας" της ανωμαλίας.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Το δικαίωμα στη ζωή είναι απόλυτο και αναπαλλοτρίωτο. Σίγουρο είναι, όμως, ότι υπάρχουν και ειδικές περιπτώσεις και συνθήκες με βάση τις οποίες είναι δυνατή η άρση της απολυτότητας αυτής. Σχετικές βασικές περιπτώσεις είναι η άμυνα και η χρήση νόμιμης βίας από τους αστυνομικούς.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα (αρ. 4 § 6) είναι υποχρέωση κάθε Έλληνα, που μπορεί να φέρει όπλα να τα χρησιμοποιήσει υπέρ της άμυνας της πατρίδας και της ζωής του ("Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της Πατρίδας, σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων").

Δεν αποτελεί αντισυνταγματική παραβίαση του δικαιώματος της ζωής, η προϋποτιθέμενη από το άρθρο 307 ΠΚ υποχρέωση λυτρώσεως άλλου από κίνδυνο ζωής, γιατί επιβάλλεται προς αποτροπή κινδύνου για τη για τη ζωή του βοηθούμενου χωρίς κίνδυνο της ζωής ή της υγείας του βοηθού. Όπου μάλιστα συγκρούονται τα δικαιώματα ζωής δύο ανθρώπων, η συνταγματική κατοχύρωση χάνει το περιεχόμενό της και ο νομοθέτης είναι ελεύθερος να προβλέπει συγκεκριμένη στάθμιση ανάμεσα στις δύο ζωές, έστω και αν αυτές, αφηρημένο, είναι ισόβαθμες. Όλα αυτά ισχύουν *mutatis mutandis* και για την ενδεχομένως επικίνδυνη για τη ζωή τρίτων πράξη σε κατάσταση άμυνας ή ανάγκης. Κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου (ΕΣΔΑ, αρ. 2 § 2 εδ. α') μόνο η υπεράσπιση ανθρώπου (προσώπου και όχι πράγματος) δικαιολογεί ενδεχομένως θανάτωση άλλου προσώπου.

Σημαντικό και αμφιλεγόμενο ζήτημα αποτελεί η χρήση όπλων από τους αστυνομικούς. Αυτοί ενεργούν ως όργανα της ελληνικής πολιτείας με στόχο την διατήρηση της τάξης.

Μπορούν, επομένως, να χρησιμοποιήσουν όπλα για νόμιμη σύλληψη ή για αποτροπή δραπετεύσης. Και πάλι, όμως, με βάση το αρ. 25 § 1 Σ επιβάλλεται η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας. Η χρήση όπλων πρέπει να γίνεται όταν δεν υπάρχει άλλο μέσο και εφόσον δεν τίθενται σε κίνδυνο ζωές άλλων. Μέχρι πρόσφατα ίσχυε στην Ελλάδα σχετικά με το ζήτημα αυτό νόμος από το 1943. Σήμερα, ισχύει ο νέον νόμος σχετικά με το ζήτημα αυτό, ο 3163/2003.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ

Σημαντικό ζήτημα αποτελεί η εξέταση ορισμένων μορφών θανάτου, όπως η ευθανασία ή και η αυτοκτονία. Η διάταξη του άρθρου 5 § 2 προστατεύει το δικαίωμα επί της ζωής και όχι το τυχόν δικαίωμα επί του θανάτου. Το Σύνταγμα αφήνει στο σημείο αυτό ελεύθερο το νομοθέτη να επιτρέψει ή να απαγορεύσει την αυτοκτονία οποιασδήποτε μορφής ή και ενδεχομένως να τιμωρήσει την απόπειρα αυτοκτονίας.

Η ευθανασία, κατά του Ανδρουλάκη⁴, είναι η σύντμηση της ευθανάτιας αγωνίας του επωδύνως θνήσκοντος. Το ζήτημα αυτό διατηρεί έντονη φιλοσοφική υφή. Έτσι, δεν αμφισβητούνται μόνο οι διάφοροι παράμετροί της αλλά και η ίδια η ευθανασία ως φαινόμενο, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η θεωρία του υποχρεωτικού χαρακτήρα της ζωής.

Στον όρκο του Ιπποκράτη περιέχεται και το ακόλουθο απόσπασμα: «Ου δώσω δε ουδέ φάρμακον ουδενί αιτηθείς θανάσιμον, ουδέ υφηγήσομαι ξυμβουλίην τοιήνδε» (Σε κανένα δεν θα δώσω θανατηφόρο φάρμακο/ δηλητήριο, και αν μου ζητηθεί, ούτε τέτοια συμβουλή θα δώσω).

Από το απόσπασμα αυτό προκύπτει, ότι κατά τον όρκο του Ιπποκράτη ο ιατρός δεσμεύεται να μην προβεί σε ενεργητική ευθανασία ούτε με έργα (χορηγώντας το θανατηφόρο φάρμακο) ούτε με λόγια (δίνοντας την κατάλληλη συμβουλή). Δεν αποκλείει, όμως, ο όρκος του Ιπποκράτη τη λεγόμενη παθητική ευθανασία, όταν δηλαδή ο ιατρός παραλείπει να λάβει μέτρα παρατάσεως της ζωής του πάσχοντος.

⁴ βλ. Ν. Ανδρουλάκη, «Ποινικόν Δίκαιον – Ειδικόν Μέρος»

Ως αρχές της ευθανασίας χαρακτηρίζουμε τις θεμελιώδεις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες μπορεί η επιχειρούμενη από άλλον ευθανασία να επιτραπεί.

Τέτοιες θεμελιώδεις προϋποθέσεις είναι:

- Η συναίνεση του προσώπου που θα υποστεί ευθανασία {«αρχή της συναινέσεως»}
- Η κατάσταση του προσώπου που επιθυμεί το θάνατο να είναι τέτοιο, ώστε και κατά αντικειμενική κρίση να δικαιολογεί την επιθυμία του αυτή {«αρχή της αναπόδραστης ανάγκης»}.
- Συναφής με την παραπάνω, υπό (β), προϋπόθεση είναι και η προϋπόθεση, ότι η ευθανασία ωφελεί το πάσχον πρόσωπο {«αρχή της ωφέλειας»}.

Η ευθανασία ρυθμίζεται στο Ελληνικό Δίκαιο εμμέσως, στα άρθρα 300 & 301 του Ποινικού Κώδικα και στο άρθρο 29 του Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 300 του Ποινικού Κώδικα {«ανθρωποκτονία με συναίνεση»}: «Όποιος αποφάσισε και εκτέλεσε ανθρωποκτονία από σπουδαία και επίμονη απαίτηση του θύματος και από οίκτο γι' αυτόν που έπασχε από ανίατη ασθένεια τιμωρείται με φυλάκιση».

ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΕΙΝΑΙ:

- **Απαίτηση του παθόντος/ θύματος επίμονη & σοβαρή.**
- **Ανίατη ασθένεια του παθόντος/ θύματος
ζη λέξη «ασθένεια» καλύπτει γενικότερα πάθηση. Είναι
αδιάφορο, αν ο πάσχων υποφέρει ή όχι, αν ο φυσικός του
θάνατος επίκειται ή όχι. Και ψυχική πάθηση υπάγεται
στην ανίατη ασθένεια}.**
- **Οίκτος του δράστη προς τον παθόντα/ θύμα.
Κατά το αρ. 301 Π.Κ. {«συμμετοχή σε αυτοκτονία»}:
«Όποιος με πρόθεση κατέπεισε άλλον να αυτοκτονήσει, αν
τελέστηκε η αυτοκτονία ή έγινε απόπειρά της, καθώς και
όποιος έδωσε βοήθεια κατ' αυτήν, τιμωρείται με
φυλάκιση».**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ Ποιν.κ 301 ΕΙΝΑΙ:

- **Αυτοκτονία ή απόπειρα αυτοκτονίας**
- **Από πρόθεση κατάπειση του αυτόχειρα να προβεί στην
αυτοκτονία.**
- **Η παροχή βοήθειας στον αυτόχειρα κατά την
αυτοκτονία.**

**Ειδικότερα, με τη ρύθμιση του αρ. 29 § 2⁵ του Κώδικα
Ιατρικής Δεοντολογίας, παρέχεται η ευχέρεια στον ιατρό**

⁵ & 6 *Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας*

Αρ. 29 §1. Ο Ιατρός σε περίπτωση ανίατης ασθένειας που βρίσκεται στο τελικό της στάδιο, ακόμη και αν εξαντληθούν όλα τα ιατρικά θεραπευτικά περιθώρια, οφείλει να φροντίζει για την ανακούφιση των ψυχοσωματικών πόνων του ασθενή. Τον προσφέρει παρηγορητική αγωγή και συνεργάζεται με τους οικείους του ασθενή προς αυτήν την κατεύθυνση. Σε κάθε περίπτωση, συμπαρίσταται στον ασθενή μέχρι το τέλος της ζωής του και φροντίζει ώστε να διατηρεί την αξιοπρέπειά του.

Αρ. 29 §2. ο ιατρός λαμβάνει υπόψη τις επιθυμίες που είχε εκφράσει ο ασθενής, ακόμη και αν, κατά το χρόνο της επέμβασης, ο ασθενής δεν είναι σε θέση να τις επαναλάβει.

να λάβει υπόψη του επιθυμίες του πάσχοντος, τις οποίες αυτός είχε σε προγενέστερο χρόνο εκφράσει, έστω και αν πλέον ο πάσχων για οποιοδήποτε λόγο αδυνατεί να επαναλάβει τις επιθυμίες αυτές. Η σημασία όμως της ρυθμίσεως αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα σε συνδυασμό με τη ρύθμιση της παραγράφου 3⁶.

ΑΠΟ ΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ ΤΑ ΑΚΟΛΟΥΘΑ:

- **Αρκεί επιθυμία του ασθενή- και όχι όπως στην ΠοινΚ 300 «επίμονη και σπουδαία απαίτηση».**
- **Η επιθυμία αυτή μπορεί να έχει εκφραστεί και σε προγενέστερο χρόνο, κατά τα προβλεπόμενο στην § 2.**
- **Η επιθυμία του ασθενή δεν νομιμοποιεί ενέργειες του Ιατρού, οι οποίες «στοχεύουν στην επίσπευση του θανάτου».**
- **Η επιθυμία του ασθενή νομιμοποιεί ενέργειες του Ιατρού με τις οποίες διακόπτεται η {τεχνητή} παράταση της ζωής του ασθενή.**
- **Στην περίπτωση που αναφέρεται πριν, υπό δ, η επιχειρούμενη από τον Ιατρό, σύμφωνα με επιθυμία του ασθενή που βρίσκεται στο τελευταίο στάδιο, διακοπή της παρατάσεως της ζωής του δεν αποτελεί έγκλημα.**

Το ζήτημα της ευθανασίας, πέρα από την καθαρά νομική πλευρά του, είναι ζήτημα καθαρά προσωπικό, με πραγματικά έντονες υπαρξιακές και φιλοσοφικές

Αρ. 29 §3. ο ιατρός οφείλει να γνωρίζει ότι η επιθυμία ενός ασθενή να πεθάνει, όταν αυτός βρίσκεται στο τελευταίο στάδιο, δε συνιστά νομική δικαιολόγηση για τη διενέργεια πράξεων οι οποίες στοχεύουν στην επίσπευση του θανάτου.

διαστάσεις, το οποίο καθένας εύχεται (και ελπίζει) να μην το αντιμετωπίσει.

ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ

Είναι σημαντικό να τονιστεί στην αρχή του προβληματισμού ότι εδώ πρόκειται για αυτοπροσβολή εννόμου αγαθού, δηλαδή για προσβολή της ζωής με τη βούληση του ίδιου του φορέα της. Η έννομος τάξη κατ' αρχήν δεν τιμωρεί την αυτοπροσβολή αλλά την ετεροπροσβολή. Ειδικά όμως στο θέμα της ζωής και της αυτοκτονίας κάποιος γενικότερος κανόνας επιβολής ποινών δε μπορεί απόλυτα να εφαρμοσθεί. Αυτό προκύπτει από την ίδια τη φύση των πραγμάτων καθώς ο αυτόχειρας δε βρίσκεται πλέον στην εξουσία των ανθρωπίνων πραγμάτων. Αλλά ακόμα και αν υπάρξει περίπτωση απόπειρας, και αν θεωρηθεί η αυτοκτονία πράξη αξιόποινος, ποιο το νόημα της ποινικής τιμώρησης ενός ανθρώπου που δεν ενδιαφέρεται για την ίδια του τη ζωή; Η όλη διαδικασία αποδεικνύεται άτοπος από πλευράς τόσο ειδικής όσο και γενικής προλήψεως.

Όσον αφορά το θέμα αυτό της αυτοκτονίας, υπάρχουν δύο απόψεις. Υπάρχουν αυτοί που ανεπιφύλακτα τίθενται υπέρ της νομιμότητας της αυτοκτονίας, δεδομένου ότι η ζωή είναι δικαίωμα, όχι υποχρέωση ο φορέας ελεύθερα κάνει επιλογές σχετικά με την άσκησή του στο βαθμό που αυτό δεν επηρεάζει δικαιώματα άλλων. Η άλλη πλευρά όμως τονίζει ότι η ζωή είναι ταυτόχρονα δικαίωμα και υποχρέωση. Είναι και υποχρέωση διότι άλλες ζωές στηρίζονται και ποικιλοτρόπως εξαρτώνται από αυτή. Σε κάθε περίπτωση, ακόμα και αν δε γίνει λόγος για υποχρέωση δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η ζωή ενώ υπάγεται νομικά στην έννοια των δικαιωμάτων παρουσιάζει εξαιρετικές ιδιομορφίες που απόλυτα δικαιολογούν τη διαφορετική της αντιμετώπιση σε πολλές περιπτώσεις.

Πέραν, όμως, των διαφόρων φιλοσοφικών προβληματισμών κρίνεται απαραίτητο να γίνει αναφορά στην αντιμετώπιση του θέματος από τον κοινό νομοθέτη. Ο Ποινικός Κώδικας δεν προβλέπει ποινή για τον αυτόχειρα για ευνόητους και προαναφερθέντες λόγους. Επομένως, η έλλειψη τέτοιων διατάξεων θα ήταν λάθος να ερμηνευτεί ως συναίνεση του δικαίου προς την αυτοκτονία. Καθώς όμως δεν υπάρχει και «άρνησή του», κι ούτε μπορεί να υπάρξει, θα ήταν ασφαλέστερο και ίσως ορθότερο να μη γίνει προσπάθεια εξακρίβωσης απόλυτης στάσης του δικαίου απέναντι στο ζήτημα και ιδίως απέναντι στον ίδιο τον αυτόχειρα.

Το άρθρο 301 ΠΚ «συμμετοχή σε αυτοκτονία» εξετάστηκε αναλυτικά παραπάνω, στο κεφάλαιο της ευθανασίας.

Συνοψίζοντας λοιπόν, η αυτοκτονία παραμένει αμφιλεγόμενο θέμα στο οποίο σημασία μεγάλη έχει η έννοια της αυτοπροσβολής. Σε κάθε περίπτωση όμως, και στην αυτοκτονία, η ετεροπροσβολή σε όλες της τις μορφές αποδοκιμάζεται από το Σύνταγμα, επομένως και από τον κοινό νομοθέτη και ως εκ τούτου είναι πράξη κολάσιμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ

Είναι από τις πιο αρχαίες ποινές που ισχύουν στις ανθρώπινες κοινωνίες. Ήδη από την αρχαιότητα δέχθηκε κριτική. Είναι ένα ακόμη ζήτημα έντονης φιλοσοφικής υφής. Στο πλαίσιο των νομικών ισχυρισμών πρέπει πρώτα να αναφερθεί το άρθρο 7 § 3 εδ. 2 του Συντάγματος, το οποίο ορίζει: «θανατική ποινή δεν επιβάλλεται εκτός από περιπτώσεις που προβλέπονται στο νόμο για κακουργήματα τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται με αυτόν». Συνταγματικά λοιπόν η θανατική ποινή ουσιαστικά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις επιτρέπεται. Σε επίπεδο κοινού νόμου, το άρθρο 1 § 12 του ν. 2207/1994 κατήργησε τη διάταξη 50 του ΠΚ που αφορούσε στην ποινή. Όμως και σε επίπεδο πράξης, ενώ ακόμα ήταν νομικά επιτρεπτή, η θανατική ποινή σταμάτησε να επιβάλλεται το 1972.

Σε διεθνές επίπεδο γίνεται έντονη συζήτηση για τη θανατική ποινή. Το άρθρο 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου (ΕΣΔΑ) δεν την απαγορεύει αλλά θέτει αυστηρή προϋπόθεση για την εκτέλεσή της δικαστική απόφαση κατ' εφαρμογή υφιστάμενου νόμου που να την προβλέπει. Το Έκτο Πρωτόκολλο της 28^{ης} Απριλίου 1983 καταργεί όμως την θανατική ποινή (εκτός αν πρόκειται για εγκλήματα σε περίοδο πολέμου ή όταν επίκειται πόλεμος. Το Πρωτόκολλο αυτό πάντως, ενώ έχει υπογραφεί από την χώρα μας ήδη από το 1983, δεν έχει ακόμη επικυρωθεί από τη Βουλή.

Συνοψίζοντας, η θανατική ποινή στην Ελλάδα συνταγματικά είναι σε ορισμένες περιπτώσεις ανεκτή, οι οποίες όμως περιπτώσεις ουσιαστικά είναι εξαιρετικές. Γενικά διεθνώς επικρατεί τάση κατάργησής της.

Υπογράφονται σύμφωνα και διεθνείς συνθήκες που τείνουν να περιορίσουν το πεδίο εφαρμογής της. Ιδιαίτερα αν γίνει σύγκριση με το τι ίσχυε 50 χρόνια πριν, μπορούμε με σχετική ασφάλεια να προβλέψουμε ότι η θανατική ποινή μελλοντικά σχεδόν θα εξαφανισθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

ΕΠΙΛΟΓΟΣ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Υστερα από την σύντομη ανάπτυξη αυτή του θέματος μπορεί να υποστηριχθεί το συμπέρασμα ότι στη σημερινή εποχή το δικαίωμα στη ζωή απολαμβάνει ικανοποιητικής προστασίας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι έχουμε φτάσει στον ύψιστο βαθμό και έχουμε εξαντλήσει τα περιθώρια βελτίωσης.

Το Ελληνικό Σύνταγμα δεν αφιερώνει μεγάλη ένταση στην αναγνώριση του δικαιώματος. Η λακωνική αναφορά δεν αποδεικνύει μειωμένη αναγνώριση αλλά ενστερνισμό του αυτονόητου του δικαιώματος ώστε και λίγες μόνο λέξεις να επαρκούν. Η ιδέα αυτή εναρμονίζεται με τις γενικότερες πολιτειακές πεποιθήσεις και τις διεθνείς τάσεις, καθώς τουλάχιστον στο λεγόμενο ανεπτυγμένο κόσμο το δικαίωμα στη ζωή απόλυτα αναγνωρίζεται και προστατεύεται.

Σε επίπεδο ελληνικών δεδομένων τα νομοθετικά κείμενα σε συνδυασμό με σωστή ερμηνεία κρίνονται επαρκή για να εξασφαλίσουν μια σφαιρική προστασία. Οι συνταγματικές διατάξεις είναι απαραίτητες όχι μόνον για τον καθορισμό ενός γενικού πλαισίου αλλά και για την εφαρμογή τους για ρύθμιση περιπτώσεων που ο κοινός νομοθέτης δεν έχει ακόμα καλύψει. Δυστυχώς αυτές οι περιπτώσεις δεν είναι λίγες και δεν παύουν να πολλαπλασιάζονται εξαιτίας της επιστημονικής προόδου. Γι' αυτό προβάλλει επιτακτική ανάγκη ταχύτερης δράσης του κοινού νομοθέτη και μεγάλων ερμηνευτικών ικανοτήτων του εφαρμοστή του δικαίου.

Τέλος, είναι απαραίτητο να σημειωθεί για μια ακόμη φορά ότι ανεξάρτητα από τι ισχύει σε φιλοσοφικό επίπεδο, το δικαίωμα στη ζωή είναι ισότιμο με όλα τα άλλα δικαιώματα από άποψη τυπικής κατοχύρωσης. Δεν

εξαιρείται της μεθόδου της στάθμευσης αλλά σίγουρα κάθε φορά που εισάγεται σε αυτή βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το δικαίωμα στη ζωή είναι το χρονικό και λογικά πρότερο όλων των δικαιωμάτων. Σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα δικαιώματα εξασφαλίζουν την αξιοπρεπή ύπαρξη του ανθρώπου. Στην Ελληνική έννομη τάξη, το σύνταγμα επιγραμματικά ορίζει βασικές κατευθυντήριες γραμμές παρέχοντας προστασία. Οι υπόλοιποι νόμοι εξειδικεύουν και εφαρμόζουν σε αρκετά και όχι πλήρως ικανοποιητικό βαθμό τις συνταγματικές επιταγές. Εξακολουθούν να απασχολούν τη νομική σκέψη τα ζητήματα της ευθανασίας, της αυτοκτονίας, της άμβλωσης, ενώ η θανατική ποινή τείνει να εξαλειφθεί. Σε κάθε περίπτωση επιτρεπτής προσβολής της επιβάλλεται η αυστηρή εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας.

SUMMARY

Using the criteria of both time and logic, we conclude that the right to live is prior to all the other rights. The main goal of their combined application is to assure the dignity of human existence. The Greek constitution comprehensively determines the basic policies of protection. The rest of the laws interpret and apply the constitutional directions adequately but not absolutely. Controversial subjects, such as euthanasia, suicide and abortion, still occupy the legal theory. Death penalty tends to be completely eradicated. In any case of permitted limitation of the natural right, the

strict application of the principle of proportionality is necessary.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ν.Κ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ, «ΠΟΙΝΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ- ΕΙΔΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ», ΑΘΗΝΑ 1974, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ
2. Π.Δ. ΔΑΓΓΟΤΑΛΟΥ, «ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ», ΤΟΜΟΣ Α', ΑΘΗΝΑ- ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1991, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ
- 3.Α.Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, «ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ» ΤΟΜΟΣ Γ', ΑΘΗΝΑ 2001 (Θ' ΕΚΔΟΣΗ)
- 4.Π. ΚΩΝΣΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, «ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ» ...ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΤΕΝΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ: Ι.Σ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ, ΑΘΗΝΑ-ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2007, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ
- 5.Κ. ΜΑΥΡΙΑΣ, «ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», 4η ΕΚΔΟΣΗ ΕΠΑΥΞΗΜΕΝΗ, ΑΘΗΝΑ- ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2005, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ
- 6.Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ, «ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ», ΤΟΜΟΣ Γ' ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, ΑΘΗΝΑ- ΚΟΜΟΤΗΝΗ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ.

ΠΗΓΕΣ

- 1. Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων Ο.Η.Ε. 1966: ΑΡ. 6**
- 2. ΕΣΔΑ 1950: ΑΡ. 6 § 1 εδ. β.**
- 3. 6^ο Πρωτόκολλο ΕΣΔΑ 1985: Αρ. 2, 3**
- 4. Ποινικός Κώδικας: Κεφάλαιο 15**
- 5. Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας: Αρ. 29 § 1,2,3**
- 6. Κώδικας Αστικός: Αρ. 35,36,1711**
- 7. Σύνταγμα: 5 § 1 εδ. α, 2 § 1, 7 § 1, 7 § 3, 25 § 1, 48 § 1 εδ. α**
- 8. ν. 1906/1986 αρ 1-5**
- 9. ν. 2207/1994 αρ 1 § 12.**